

Lectio praecursoria. Helluntailaiset luokkakuvassa: Uskontokulttuuri ja yksilön luokka-asema Turun Helluntaiseurakunnassa

Teemu T. Mantsinen
Turun yliopisto

Muutos.

Yliopistovuoden alussa uudet opiskelijat kohtaavat elämässään paljon muutoksia. Tarkoitus myös olisi, että he tulisivat aikanaan muuttamaan yhteiskuntaa. Kun aloitin uskontotieteen opiskeluni Turun yliopistossa, osallistuin ensimmäisenä syksynä myös sosiologian peruskursseille, jota silloin luennoi professori Harri Melin. Hän pyysi niitä oppilaita nostamaan kätensä ylös, jotka ajattelivat kouluttautuvansa enemmän kuin vanhempansa. Hän oli yllättynyt, että enemmistö ajatteli näin ja nosti kätensä ylös. Vaikka tuo otos ei kerro kuin tietyn alan opiskelijoiden arviosta, kertoo se paitsi liikkuvuudesta ja suomalaisen yhteiskunnan avoimuudesta, myös muutoksen läsnäolosta ihmisten elämässä.

Ehkä jo hieman kulunut sanonta kuuluu, että ainoa pysyvä on muutos. Antiikin antipopulisti Herakleitos esitti tämän ajatuksen siten, että kun ihminen astuu virtaan, nousee pois ja astuu siihen uudelleen, niin sekä virta että ihminen eivät ole samoja kuin hetki sitten. (Herakleitos 1971.) Kuten esimerkiksi Dan Sperber (1996) tai Maurice Bloch (2005) esittävät, kulttuurit muuttuvat joka kerta, kun ne esitetään toisille ihmisille, kun niitä tulkitaan ja niiden tapoja sovelletaan. Vaikka omena ei putoaisi kauaksi puusta, eli sukupolvet seuraavat edellisiä, ovat sekä omena että puu tämän putoamisen jälkeen erilaisia, eri tilassa ja näkevät maailman erilaisena. Sukupolvet ja ihmiset eivät pääse eroon siitä kulttuurista, jossa he ovat kasvaneet, mutta he voivat elää sitä ja muuttaa sitä, oikeuttaen oman paikkansa ja muutoksen kulttuurinsa ehdoilla.

Muutos kuuluu olennaisena osana myös helluntailaiseen uskonnollisuuteen, jota olen tutkinut nyt tarkasteltavassa uskontotieteellisessä työssä. Halu muutokseen on perinteisissä herätyskokouksissa ja rukoukokouksissa ilmaistu yleensä kättä nostamalla. Kyseiseen uskuntoon kääntyvä etsii elämäänsä muutosta ja toivoo löytävänsä sen uskonnosta yleensä ja mainostetusta Jumalasta erityisesti. Usko aktiivisen toimijan haluun auttaa yksilöä kehittymään paremmaksi ihmiseksi kertoo uskovan motivaatiosta ja tavoitteellisuudesta. Tavoitteellisuus tarkoittaa myös tietyn suunnan valintaa. Yksilö ei halua kehittyä mihin tahansa, vaan määritelty parempi ihminen määrätty kulttuurien ehdoilla. Vallan kentällä määrättyvät vaikutussuhteet ja yksilön sitoutuminen rakentavat sen suunnan, mihin yksilö kurottautuu.

Helluntailaiseen uskontoon liittyy konkreettinen odotus Jumalan johdatuksesta ja muuttavasta voimasta. Usko muutokseen ja muuttujaan vahvistaa halua kuulua uskontoon ja yhteisöön. Aktiivinen uskonnonharjoittaminen ja usko vuorovaikutukselliseen jumalayhteyteen sekä vahvistaa yksilölle rakentunutta mielikuvaa todellisesta Jumalasta että tekee uskonnosta ja sen väitteistä hänelle aktiivisen toimijakentän. (Lurhmann 2012.)

Turun Helluntaiseurakunnasta keräämäni aineisto koostuu laajasta etnografisesta materiaalista, havainnoista, kyselyistä, haastatteluista, arkistomateriaalista ja kirjallisista lähteistä. Oma historiani helluntailaisesta suvusta ja helluntaiseurakunnissa luo oman ulottuvuutensa tutkimukseen, niin tiedon keräämisen kuin tutkimusetiikan kannalta. Tutkimusta ja opiskelua edeltävän historiani vuoksi minulla on tutkijana yhteisöstä myös paljon tallentamatonta, hiljaista tietoa. Tämä yksilöiden, verkostojen ja rakenteiden tuntemus auttaa minua tutkijana hahmottamaan kokonaiskuvaa paremmin, mutta pelkkä omaan muistitietooni viittaaminen ei ole riittävää hyvän tutkimuksen tekemiseksi. Tietoni täytyy perustella oikeaksi myös muilla lähteillä. Tästä syystä osa tiedostani jää myös käyttämättä, koska tutkijan etiikka velvoittaa väitöskirjan tekijää perustelemaan tietonsa hyvin, ei ainoastaan yksittäisten muistikuvien pohjalta. Tämän puutteen korjaa kuitenkin laaja keräämäni aineisto.

Tutkimani yhteisö, Turun Helluntaiseurakunta, on yhteisönä yli 100 vuotta ja järjestäytyneenä seurakuntana yli 90 vuotta vanha sosiaalinen verkosto. Siihen vuosien saatossa kuuluneet yksilöt ovat olleet mukana rakentamassa ja muuttamassa sen kulttuuria. Alkuaikoina yhteisö oli karismaattisesti johdettu sosiaalisesti elävä joukko. Sotien jälkeen se vakiintui organisaatioltaan vanhimmiston patriarkaalisen johdon mukaiseksi helluntaiseurakunnaksi. Viimeisinä vuosina seurakunta on muun helluntaiherätyksen kehityksen mukaisesti saanut byrokraattisen johtajuuden piirteitä, kun koulutetut jäsenet ovat ottaneet vastuuta. (Lundelin 1994.)

Yhteiskunnan koulutuksen ja hyvinvointivaltiokehityksen myötä seurakunnan jäsenet ovat hyödyntäneet tätä tasa-arvoiseen yhteiskuntaan tähtäävää potentiaalia. Helluntailaiset ovat Turussa hyötynneet yleisestä kehityksestä ja kulttuurinsa ohjaamana kokeneet selkeää sosiaalista nousua. Helluntailaiseksi kääntyvät tulevat edelleen usein alemmista luokka-asetuksista, mutta seuraavat sukupolvet päätyvät hyvin usein keskiluokkaiseen asemaan.

Keskeinen käsite tässä työssä on yhteiskuntaluokka. Käsite on sanana tuttu, mutta yleisessä keskustelussa usein epäselväksi jäävä ja poliittinen. Esimerkiksi eliittiin kuuluva arkkipiispa voi sanoa olevansa keskiluokkaista massaa (YLE 2012). Julkisessa keskustelussa luokkaeroja rakennetaan silti esimerkiksi puheilla uusien lastenvaunujen tarpeettomuudesta toimeentulotuella elävälle perheelle (Länsiväylä 2014; Iltasanomat 2014).

Yhteiskuntaluokat ovat sidoksissa yhteiskuntaan ja sen muutoksiin. Vaikka tutkijat puhuvat usein luokkarakenteesta ja sen muutoksista, pitäisi oikeastaan puhua yhteiskunnan rakenteista, sosiaalisten verkostojen ja vallan kentillä. Yhteiskunta on se rakenne, jossa luokat voivat

muodostua toisiaan läheisissä asemissa olevien yksilöiden intressien ja kokemusten perusteella. (Wright 2005, 183; Crompton 2008, 8–16.) Ajatusta voidaan havainnollistaa levitetystä lakanalla ja sen päälle asetettavilla kuulilla. Jos valtasuhteet muuttuvat, eli yhtä aluetta nostetaan tai lasketaan liian paljon, suuri joukko kuulia vierii yhteen ja aiheuttaa epätasapainoisen jakauman. Liian tiukaksi jännitetty lakana, eli yhteiskunta, voi myös lauetessaan aiheuttaa repeytymiä.

Yksilöt voivat muuttaa yhteiskunnan rakenteita ja suhteita, mutta vasta suuret ryhmät voivat muodostaa vallankumouksellisia voimia, yhteisten kokemusten pohjalta. Esimerkiksi Karl Marx piti luokkatietoisuutta luokkakonfliktien edellytyksenä. Silti mahdolliset luokat ja yksilöiden luokka-asetat, eli suhteelliset sijainnit yhteiskunnan ihmisverkostoissa, mahdollistavat ja rajaavat erilaisia elämänmahdollisuuksia, käyttäytymismalleja sekä kulttuureja. (Wright 2005; Crompton 2008.)

Eri kulttuurit voivat nousta hallitsevaa yhteiskunnallista rakennetta vastaan tai vahvistaa sitä. Tässä kysymyksessä hyvin tärkeä osa on kulttuurin asettamilla päämäärillä. Päämäärän valinta ei ole uskonnoissa vain yksilön ja yhteisön hyvän ja huonon kehityksen välillä, vaan myös kulttuuristen väitteiden ja aikaa koskevien käsitteiden, kuten tämän ajan ja tulevan ajan, välillä. (Martin 2002.) Nykyiset työikäiset helluntailaiset tutkimassani seurakunnassa kasvoivat ja päätyivät sosiaaliin asemiinsa sellaisen uskontokulttuurin aikana, joka tähtäsi ensisijaisesti taivaaseen ja tulevaan maailmaan pääsemiseen. Tässä asetelmassa nykyisen maailman sosiaalisen rakenteen ja yhteiskuntajärjestyksen horjuttaminen ei ollut yksilön ensisijainen tehtävä. Tämän yhteiskunnallisen radikalismien kaihtamisen voidaan nähdä vaikuttaneen myös suhteellisen heikkona luokkatietoisuutena.

Uskonnon päämäärät, sosiaalinen nousu ja uskonnollisuuden muutos ovat johtaneet Turun Helluntaiseurakunnan jäseniä keskiluokkaiseen, omien asemien puolustamisen kulttuuriin, jossa yhteisön jäsen pyrkii rakentamaan tulevaa maailmaa jo nyt, puolustaa saavutettua hyvinvointia tasapaino, eikä odota tulevaisuutta ja loppua enää äkillisesti tapahtuvaksi. Siksi seurakuntalaiset pyrkivät kehittämään itseään ihmisinä ja kristittyinä myös suhteessa ympäröivään maailmaan, yhtenä keinona tietynlaisen sivistyneisyyden kuvan rakentaminen itsestään ja omasta uskontokulttuuristaan.

Turun Helluntaiseurakunnassa on jäsenistön sosiaalisen nousun jälkeen kiinnitetty enenevää huomiota sosiaaliseen vastuuseen. Tämä heijastaa myös kehitystä, jossa hyvinvoivat länsimaiset helluntailaiset tekevät lähetystyötä kehitysyhteistyön muodossa, afrikkalaisten keskittyessä saarnaavaan lähetystyöhön. Sosiaalisen vastuun ja uskonnollisen ulospäin suuntautuneisuuden vuoksi helluntailaisessa uskontokulttuurissa on olemassa potentiaali pyrkiä muuttamaan yhteiskuntaa myös poliittisesti. Uskontokulttuuriin kasvaneilla ja siihen pidempään oppineilla korostuvat kuitenkin sovinnolliset keinot ja diskurssit, mikä vähentää tunnetta muutoksen tarpeesta. Poliittisen vaikuttamisen trendi on uusi ja näkyy selvimmin ruohonjuuritason

sosiaalisessa työssä. Puoluepoliittinen vaikuttaminen on seurakuntalaisille yksityisasiä. Etenkään sitä ei haluta sekoittaa seurakunnassa uskonnolliseen elämään, vaikka uskonto vaikuttaa-kin yksilöiden poliittisiin kantoihin ja arvoihin.

Kerätty aineisto rakentaa yhteisöstä kuvan, joka kertoo vaikuttavasta verkostosta, yksilöiden päämääriin ja toiveisiin sekä sosiaaliseen käyttäytymiseen vaikuttavasta kulttuurista. Aineiston analyysi paljasti ne sosiaalisen verkoston rakenteet ja sisäänrakentuneet mekanismit, joilla kulttuuri ohjaa yksilöitä. Kristillisten eetoksien ja moraalin mukaiset auttamisen, sivistyneen käytöksen ja opettamisen tavoitteet ja haaveet ovat ohjanneet useiden seurakuntalaisten uranvalintoja. Osa yksilöistä on liittynyt yhteisöön ehkä juuri siksi, että hänen omat mieltymyksensä ja tavoitteensa, edellä mainitut mukaan luettuna, ovat yhteneväiset kulttuurin kanssa. Suosituilla ammateilla – lääkärit, sairaanhoitajat, opettajat – on helluntailaiselle uskonnon harjoittamisen funktio. Lisäksi ne rakentavat yksilöille tasapainoisia asemia yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä.

Ihmiset hakevat elämäänsä yleensä jonkinlaista tasapainoa ja tyytyväisyyttä oloihinsa. Jotta yhteisön jäsen voisi päästä tähän tilaan, täytyy hänen kyetä perustelemaan omat valintansa ja asemansa ensisijaisen kulttuurin keinoin. Tämä oikeuttaminen auttaa häntä sisäiseen tasapainoon, vähentää psyykkisiä ja psykologisia jännitteitä sekä tarjoaa keinon löytää oikeutettu asema ryhmässään. (Vanberg 1993; Beit-Hallahmi & Argyle 1997; Kamppinen 2010.) Seurakunnan jäsen oikeuttaa valintojaan ensisijaisesti Raamatun sanoilla ja perinteessä rakentuneilla kielen strategioilla. Hän voi tehdä arveluttavaksi nähdyn alan suotavaksi, esimerkiksi korostamalla eettisen koodiston noudattamista ja kristillisten arvojen esillä pitämistä liike-elämässä.

Olen hahmottanut tätä kulttuurin dynamiikkaa uskontotieteen näkökulmasta seuraavasti. Uskonnolle täysin vastakkaisesta, profaanista, käyttäytymismallista voi ajan mittaan tulla yhteiskunnassa yleisesti käytetty ja sosiaalisesti suotava, aiemman arvottavan merkityksensä menettänyt kulttuurimuoto. Koska kyseiseen kulttuurimuotoon ei ladata enää vahvoja merkityksiä ja tunteita, se voidaan nähdä yhteisössä sekulaarina ja yhteiskunnallisesti neutraalina toimintana. Näin yhteisön jäsenen on helpompi siirtää ja muovata se omaan kulttuurisysteemiin sopivaksi, noudattaen kulttuurinsa sisäistä logiikkaa ja käyttäen hyväksymisprosessissa kulttuurin sisäisiä tuttuja symboleja. Profaani ja sekulaari ovat osa samaa piiriä, pyhälle vastakkaista aluetta, mutta yhteisö arvottaa jotkut asiat ja vaikutteet vaarallisemmiksi kuin toiset. (Vrt. Leach 1976; Eliade 2003; Casanova 2011, 65–66.)

Kategoriarajat ovat muuttuvassa yhteisössä ja ympäristössä jatkuvan kiistan ja neuvottelun kohteina. Tämän vuoksi yksilön paine oikeuttaa asemansa on suurempi rajaa uhkaavissa tai kyseenalaistavissa asemissa kuin selkeissä sisäpiiriin luetuissa asemissa. Yhteisö muuttuu, kun sen jäsenet tulkitsevat ympäröivää maailmaa ja sopeuttavat toimintaansa siinä, oman kulttuurinsa rajojen ohjaamana. Yksilön vaikutus yhteisön rakenteeseen on suora. Sen sijaan hänen vaikutuksensa kulttuuriin on laajemmassa mielessä sidottu hänen sijaintiinsa toisiin jäseniin – eli riippuvainen valta-asetelmasta. (Roos 1988, 18–19; Coleman 1990; Kamppinen 2010.)

Uskontotieteellisen tutkimuksen kohteena kulttuuriyhteisö nimeltä Turun Helluntaiseurakunta näyttäytyy inhimillisenä toimintana, tapoina ja uskomuksina. Uskonto ei rajoitu vain seurakunnan tilojen sisälle tai uskonnollisiin rituaaleihin, vaan se vaikuttaa yhteisön jäsenten päätöksiin sisäistettynä kulttuurina, arvoina, päämäärinä, odotuksina ja oletuksina, myös arkisissa valinnoissa. Uskonnotutkimuksen keinoin voimme kartoittaa näitä vaikutussuhteita ja siten lisätä tietoa ja ymmärrystä ihmisten elämästä ja käyttäytymisestä.

Olen tutkimuksessani keskittynyt yhden seurakunnan nykyisiin työikäisiin jäseniin, minkä vuoksi seurakunnan tai helluntaiherätyksen tulevaisuudesta ei voida sanoa mitään erityistä. Varmaa lienee vain muutos. Havaittujen oikeuttamismekanismien perusteella ja rakennetuilla teoreettisilla malleilla voidaan silti selittää uskonnon ja yhteiskuntaluokan välisiä suhteita myös toisissa yhteyksissä. Mallini tarjoavat selityksen myös muiden kulttuurien vaikutuksesta, kun otetaan huomioon niiden erityispiirteet.

Turun Helluntaiseurakunta on jäsenilleen uskonnollinen yhteisö, jossa rakentuneet toiminta- ja tulkintamallit ohjaavat yksilöiden käyttäytymistä ja valintoja, kussakin historiallisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Näitä mekanismeja paikantamalla voimme myös ymmärtää toteutuneita henkilökohtaisia ja yhteisökohtaisia muutoksia.

Näin häilyvärajaiselta näyttävä muutos saa selityksen ja irrationaaliseksi mielletty prosessi näyttäytyy kyseisessä asiayhteydessä rationaalisenä toimintana. Muutoksen virta voi tuntua vääjäämättömältä ja kaoottiselta, mutta virtaan uppoavalle ihmiselle kulttuuri tarjoaa keinoja tehdä maailmasta itselleen mielekäs ja ymmärrettävä, kun hän ojentaa kätensä ja tarttuu kulttuurin tarjoamaan vaihtoehtoon.

Teemu T. Mantsinen puolusti uskontotieteen väitöskirjaansa "Helluntailaiset luokkakuvassa: Uskontokulttuuri ja yksilön luokka-asema Turun Helluntaiseurakunnassa" Turun yliopistossa 13.9.2014. Väitöskirja ja sen tiivistelmä ovat luettavissa osoitteessa: <http://www.doria.fi/handle/10024/98814>

Kirjallisuus

Beit-Hallahmi, Benjamin & Michael Argyle

1997 *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. Lontoo: Routledge.

Bloch, Maurice

2005 *Essays on Cultural Transmission*. Oxford: Berg.

Casanova, José

2011 *The Secular, Secularizations, Secularisms*. – Craig Calhoun & Mark Juergensmeyer & Jonathan van Antwerpen (toim.), *Rethinking Secularism*. Oxford: Oxford University Press.

Coleman, James S.

1990 *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.

Crompton, Rosemary

2008 *Class and Stratification*. Kolmas laitos. Cambridge: Polity Press.

Eliade, Mircea

2003 (1957) *Pyhä ja profaani*. Suomentanut Teuvo Laitila. Helsinki: Loki-kirjat.

Herakleitos

1971 *Yksi ja sama: Aforismeja*. Suomentanut Pentti Saarikoski. Helsinki: Otava.

Iltasanomat

2014 "Kansanedustajan kommentti kuohuttaa." <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288731643934.html> Viitattu 2.12.2014.

Kamppinen, Matti

2010 *Intentional Systems Theory as a Conceptual Framework for Religious Studies: A Scientific Method for Studying Beliefs*. Lewinston: The Edwin Mellen Press.

Leach, Edmund

1976 *Culture and Communication: The Logic by which Symbols are Connected*. Cambridge: Cambridge University Press.

Luhrmann, Tanya M.

2012 A Hyperreal God and Modern Belief: Toward an Anthropological Theory of Mind. –*Current Anthropology*, 53(4): 371–395.

Lundelin, Lauri

1994 *Helluntaituulia Varsinais-Suomessa: Varsinais-Suomen helluntaiherätyksen historiikki*. Turku: Turun Helluntailähetys ry.

Länsiväylä

2014 "Espoolainen kokoomuspomo: 'Miksi maahanmuuttajaperheen pitää hankkia uudet lastenvaunut sosiaalituella?'" <http://www.lansivayla.fi/artikkeli/235089-espoolainen-kokoomuspomo-miksi-maahanmuuttajaperheen-pitaa-hankkia-uudet> Viitattu 2.12.2014.

Mantsinen, Teemu T.

(Tulossa) The end is not our business: Changed approaches on eschatology in Finnish Pentecostalism.

Martin, David

2002 *Pentecostalism: The World Their Parish*. Malden: Blackwell Publishing.

Roos, J. P.

1988 *Elämäntavasta elämäkertaan*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Sperber, Dan

1996 *Explaining Culture: A Naturalistic Approach*. Malden: Blackwell Publishing.

Vanberg, Viktor

1993 Rational Choice, Rule-Following and Institutions: An Evolutionary Perspective. – Christian Knudsen & Bo Gustafsson & Uskali Mäki (toim.) *Rationality, Institutions, and Economic Methodology*, 171–200. Lontoo: Routledge.

Wright, Erik Olin

2005 Conclusion: If "class" is the answer, what is the question? – Erik Olin Wright (toim.), *Approaches to Class Analysis*, 180–192. Cambridge: Cambridge University Press.

YLE

2012 "Arkkipiispa: puhun köyhyydestä varovasti." http://yle.fi/uutiset/arkkipiispa_puhun_koyhydesta_varovasti/6391519. Viitattu 2.12.2014.